

Dvojité zoubkování z rotačky WIFAG – pravé, nebo padělek?

Zamysleli jste se? Napsali jste nám? Nebo jste byli alespoň trochu zvědaví na výsledek? Řeč je samozřejmě o filatelistické hádance z minulého čísla: Je vyobrazené dvojité zoubkování archu známky 1 Kčs Staré rytiny lodí 1976, tištěného na rotačním lisu WIFAG, pravé, nebo dovedně padělané? Arch jsme na obálce vyobrazili celý a detail z něj v rubrice Znalecká hlídka.

FRANTIŠEK BENEŠ

Už den po rozeslání časopisu nám přišla první odpověď, a pak v průběhu dvou týdnů dorazily další. Potěšilo nás, kolik čtenářů hádanku zaujala a z jak rozličných úhlů se do jejího řešení pustili. Sedmadvacet došlých odpovědí (všechny obsahovaly zdůvodnění) můžeme rozdělit do tří skupin: 1. zoubkování je pravé, 2. je padělané, 3. může být takové i makové. Jeden řešitel dokonce poslal dva maily, v prvním se zdůvodněním negativním, za několik dní se ale opravil a uvedl naopak argumenty pro závěr pozitivní. To svědčí o tom, že se věci zabýval delší dobu, přemýšlel o ní – a z toho máme obzvláštní radost. To ostatně platí pro většinu pisatelů, a my si teď některé odpovědi představíme.

Hlas pro – Pravé

„Dobrý den, zasílám vám moje poznatky a odůvodnění na vaši hádanku. **PA je pravý.** Jako první bylo provedeno zoubkování svislé a spodní řady vodorovné. Jako oprava byl stroj seřízen o jednu díрку směrem vzhůru a provedlo se druhé proseknutí tohoto PA, jak svislé, tak vodorovné. Soudím tak proto, že vodorovné zoubkování je ve všech řadách provedeno čistě, i když u spodních jsou rohy maličko posunuté vzhůru – jehla se vsunula do dírky dřív vytvořené. Totéž vsunutí jehel se provedlo při druhém průseku u všech svislých dírek. Svislé zoubkování je na první pohled narušeno druhým průnikem jehel. Budu se těšit na vaše vysvětlení a na názory jiných pisatelů. S pozdravem a přání hodně šťastných nápadů kolem filatelie přeje **Václav Hanák, Proboštov.**“

„Přeji dobrý den. Podle mého mínění je **dvojitá perforace pravá.** Na první pohled je vidět, že vodorovné perforace mají čistý průsek. Naproti tomu otvory svislé perforace nemají přesný kruhový tvar. Jsou nepravidelného tvaru a mají poškozené, ošřepané okraje. To znamená, že přepážkový arch prošel perforačním strojem dvakrát. Podruhé prošel posunutý přesně o jeden perforační otvor, a tím pádem perforační jehly svislé perforace prošly ještě jednou již hotovým perforačním otvorem. Nepatrné odchylky jehel pak způsobily poškození původních otvorů. Váš stálý čtenář **Jaroslav Lidinský, Karlovy Vary.**“

„Pokládám si zásadní otázku: Vyplatila by se padělateli výroba takto rozsáhlé perforace u jednoho archu známek? Usuzuji dle informace, že tato perforace byla předložena vůbec poprvé, tedy že se zatím od roku 1976 do dnešní doby jiná neobjevila. Domnívám se, že nevypatila. Perforační otvory ve vodorovných řadách jsou natolik symetrické, že by

ruční perforování muselo vykazovat chyby. Navíc při podrobné prohlídce mi neuniklo, že svislé řady perforace vykazují oválné otvory, tudíž jde o dvojité perforování i svislých řad a padělání tohoto mírného posunu by bylo nelogické. Z tohoto tedy usuzuji, že **jde o perforaci pravou.** Jak k ní mohlo dojít? Měl jsem možnost vidět v chodu tiskařský stroj Wifag. Na konci jeho horního patra je umístěn blokový perforátor, který pracuje v závislosti na chodu celého soustrojí. Tedy perforuje jen tehdy, když jsou v chodu ostatní strojní části – řada podávacích a barvicích válců, sušící část, datumovka s číselníkem a dělicí nůž. Napadají mne jen dvě možnosti, jak k tomu mohlo dojít. Zda jsou reálné, musí potvrdit obsluha stroje Wifag v PTC. První: oddělený perforovaný arch se dostal nějakým způsobem zpět na linku a byl perforovaný podruhé s posunem o jeden PO. Ovšem tato možnost je málo pravděpodobná, neboť štěrbina mezi 'vedením' a 'maticí' (části perforátoru, kterými prochází potíštěný papír) je tak úzká, že vsunout zpět již operforovaný arch a ještě proti pohybu pásu papíru je zřejmě nemožné. Druhá: celé strojní zařízení se nějak porouchalo. Treba se přetrhl papír a tento arch s dvojitou perforací byl posledním, který již nemělo 'co' postrčit dále k oddělovači, neboť přetržený papír zůstal někde v sušící části stroje. Potom mohlo dojít k tomu, že než obsluha stroj vypnula, zůstal tento arch v perforačním zařízení a mohl být tedy perforován podruhé. Závěr: Touto analýzou jsem se dopracoval k tomu, že dvojitá perforace na vyobrazeném archu není padělaná. **Josef Fronc, Kralupy nad Vltavou.**“

Hlas pro – Padělané

„K filatelistické hádance uvádím, že dvojité zoubkování je **padělek.** Usuzuji tak z těchto důvodů: Známká je podle katalogu zoubkována rámcově. Dvojité zoubkování by tedy mělo vzniknout tak, že druhým oaražením stejného archu se (z pohledu archu) svisle jdoucí jehly 'trefí' do původních otvorů a řádkově jdoucí jehly orazí další řádek (při posunu přesně o jeden zoubek). To je teoreticky možné, ale málo pravděpodobné; v každém případě by pravděpodobně nezbyly po dvojitým průniku perforačních jehel zbytky papírů v otvorech (patrně na foto v horní části archu), zatímco na jiných místech (kde jehly pronikly prokazatelně jen jednou) zbytky papírků téměř nenajdeme. Tyto znaky jsou však spíše podpůrné. Nejdůležitější je to, že na zveřejněné fotografii je zřetelné, že vodorovné jdoucí otvory jsou vždy v horním řádku pravidelně v rovině, kdežto spodní řádek je rovný až na otvor v rozích, které vystupují o něco výše nad ostatními otvory. Pokud by

totiž vodorovně jdoucí druhé (spodní) zoubkování bylo pravé, nebyl by svislý otvor o něco výše, ale perforační jehla by ho udělala větší. S pozdravem **Ing. Martin Černý, Praha 82.**“

„Odpověď na Filatelistickou hádanku: Přepážkový arch je **falzum**. Dvojitě zoubkování v takové podobě, jak je vyobrazeno, by nemohlo při běžné perforaci vzniknout. Padělateli nebo padělatelům se nepodařilo přesně nastavit spodní – padělanou vodorovnou řadu. Druhá (spodní) řada je poněkud níž, což je patrné v místě křížení se svislou řadou. Při skutečně omylem provedené druhé perforaci by vznikl elipsovitý průpich – a zde se nachází průpich kulatý. Proto se musí jednat o dodatečně provedenou perforaci druhé (spodní) řady. Padělatelé vylomili (nebo odstranili) jehly v místech průpichu svislých a vodorovných řad. Jen tak mohlo vzniknout dvojitě zoubkování v předloženém vyobrazení. **František Hroch, Šumperk.**“

„Odpověď na hádanku začnu tím, jak by mohla takováto varianta vzniknout. Bylo by to možné jedině druhým vložením do perforačky obráceně. Ale stejně by nebyl výsledek takový, jako je vyobrazený. Je zřejmé, že dolní řady perforací nekorespondují se svislou řadou, jsou posunuty oproti rohům dolů. Kdyby byl arch perforován dvakrát, musely by být svislé otvory rozšířeny do oválu o tolik, kolik dělá posun druhých řad. Tento znak však svislé otvory nevykazují. Vypadá to, jako by byly z perforačky vyjmuty jehly svislého směru a pak doperforovány druhé spodní řady jen mezi svislými otvory. Nemám mikroskop, ale připadá mi, že tyto druhé řady jsou s horní (s výjimkou otvoru ve svislé řadě) identické a dělané stejnými perforátory. To by se dalo prokázat zvětšením. Aby byl dojem dvojí perforace úplný, bylo třeba ještě doplnit perforaci na horním okraji. Tato perforace je viditelně posunuta směrem doprava a tudíž nemá nic společného s ostatní perforací na archu. Můj závěr je tedy takový, že druhá perforace archu je vytvořena jinak, než je normálně v provozu možné, tedy že je **padělaná**. Nikdy jsem se o podrobné způsoby perforování a technické možnosti jejího provedení nezajímal, a tak toto moje zhodnocení přijímáte jako názor laika k nabízené hádance. Jsem filatelistou přes 50 let a toto není předmětem mého sbírání. Ale rád luštím hádanky. Děkuji za předložené téma a oživení zajímavosti časopisu. **Karel Uhlíř, Lanškroun.**“

„**Dvojitě zoubkování je padělané.** Zdůvodnění: 1. Perforační otvory u 'horních' řad nevykazují téměř žádné vychylení v svislém směru od PO v rozích známek, zatímco 'spodní' jsou posunuty dolů, ale PO na svislých řadách v těchto místech nevykazují odpovídající tvar. 2. Nečistoty v PO se vyskytují jen na 'horních' řadách, na 'spodních' chybí, navíc tvar a umístění PO přesně neodpovídá otvorům v řadách 'horních'. Nečistoty v PO na svislých řadách se mohou v tomto případě jako jednotlivé vyskytnout jen tehdy, jsou-li poškozeny dvě sousední jehly perforačního rámce, čemuž však tvar perforačních otvorů mezi ZP1 a ZP2 nenasvědčuje. S pozdravem **Ing. Pavel Pětioký, Bratislava.**“

„Chci se vyjádřit k pravosti či nepravosti perforace PA Pof. 2208. Nečekejte, že vyhotovím elaborát jako pan Beneš: při mém věku ani nepředpokládám, že se chytím drápem a stanu se znalcem. Navíc si myslím, že dostanete tolik znaleckých odpovědí, že Vás omrzí všechny je čist. Domnívám se, že zoubkování je **padělané**. Dodatečné vodorovné řady jsou proti svislým viditelně posunuty dolů, ale nejsou přitom poškozené otvory ve svislých řadách. **Vladimír Procházka, Kyjov.**“

„Na otázku, zda je dvojitě zoubkování na PA pravé, odpovídám takto: Jelikož se jedná o rámcové zoubkování, považují za nepravděpodobné, že by se přesně kryly perforační otvory ve svislých řadách. Myslím si, že jsou dodatečně perforovány pouze vodorovné řady, posunuté o jeden PO dolů. Muselo by být použito pouze řádkové zoubkování 11 1/2 a pochybuji, že k tomu byl nějaký legální důvod. Proto myslím, že se jedná o **dovedně padělané zoubkování.** **Miloslav Malý, Kladno.**“

Od pana Malého ale o pár dní později přišel další mail: „Moje první odpověď byla ukvapená. Při pozornější prohlídce svislých řad zoubkování jsem zjistil, že perforační otvory nejsou kulaté a při porovnání s PO ve vodorovných řadách mají okraje bílé, ne zelené. K tomu mohlo dojít při opětovném proražení otvorů. Protože se jedná o rámcové zoubkování a jeho následné posunutí o jeden PO dolů je tento rozdíl patrný pouze ve svislých řadách zoubkování. Proto si myslím, na rozdíl od první odpovědi, že k dvojímu ozoubkování mohlo dojít opětovným vložením do perforačky a je **pravé.**“

Hlasy pro – Obě odpovědi jsou možné

„Přeji hezký den vespolek. Nevím, zda se mohou také zúčastnit této diskuze, ale nedá mně to, takže alespoň – mimo soutěž. Přepážkové archy známky č. 2208 byly opatřeny rámcovým zoubkováním, tedy jedním úderem perforačního rámce bylo ozoubkováno všech 25 ZP. V našem případě by mělo jít o dva údery, tedy o tzv. dvojitě zoubkování, které mohlo vzniknout například neúmyslně 'zaseknutím' (pozastavením) podávacího zařízení perforačky s následným druhým úderem, v tomto případě přesně o jeden perforační otvor (PO) směrem dolů nebo nahoru. Zatím nevíme, zda první úder proveden ideálně či decentrovaně směrem dolů. Navíc došlo k vzácnému trefení se druhého úderu ve svislých řadách téměř přesně do původní perforace, takže nevzniklo tzv. pilovité zoubkování. A zde je problém: Všechny rohové PO ve spodních vodorovných řadách jsou totiž nápadně posazeny výše! To značí, že perforace (jeden z úderů) je buď padělána, nebo byl každý úder proveden jiným perforačním rámcem – samozřejmě za předpokladu že byly nejméně dva. Přesto si dovoluji vznést tři nejpravděpodobnější domněnky. 1. Může jít o padělanou perforaci, kdy padělatel skrze přiložený jiný arch dozoubkoval spodní vodorovné řady mimo rohových PO, na které zapomněl nebo je přeskočil, neboť jsou na přiloženém archu již perforovány

svislými řadami, přičemž svislé řady pouze 'projel' perforačním nástrojem. Také mohl mít k dispozici jiný arch s těmito otvory již vychýlenými. Vše přitom dělal po jednom otvoru zvlášť (jednotlivě), a to precizně! 2. Může jít o nahodilost, neúmyslné dvojité zoubkování druhým perforačním rámcem (samozřejmě, pokud existoval!). 3. Může jít o úmysl pracovníka tiskárny, který zjistil decentrované zoubkování a přiložil (nasadil) arch na svislé jehly perforačního rámce o jeden otvor výše, a znovu operoval (samozřejmě vzhledem k vychýlení středních PO druhou polovinou rámce, nebo jiným rámcem). S přátelským pozdravem **Vašek Káňa, Sedlice.**"

Představili jsme si tři skupiny názorů. Zhruba v tomto duchu jsou formulovány i další odpovědi. **A co si myslíte Vy?** Mluví Vám některá z duše? Než budete pokračovat v četbě, nechcete si argumenty ještě jednou nechat projít hlavou a alespoň pro sebe se přiklonit k jedné z možností? Takže – pravé, nebo padělek?

Zkoumání – krok za krokem

Svůj názor už tedy máte a teď se ještě jednou – společně – podívejme na zkoumaný arch. Vidíme na něm tyto nápadné znaky:

Všechny vodorovné perforační řady jsou dvojité, zatímco svislé vypadají standardně, což je samozřejmě podezřelé – jejich otvory by přece v případě dvojité perforace měly mít tvar oválu, nebo by celé zoubkování mělo být pilovité. Všechny spodní (druhé) vodorovné řady jsou totiž umístěny níže, než otvory v rozích známek, a ty přitom mají kulatý, a ne oválný tvar. Mezi první a druhou známkou je nedokonale prosekнутý otvor – vězí v něm konfeta, což se při dvojím průchodu razníku (takzvané jehly) nezdá pravděpodobné. Druhé řady vodorovného zoubkování jsou vůči prvním posunuty přesně o jeden otvor. Shrnutí: arch vypadá podezřele.

A jsou vůbec nějaké argumenty pro jeho pravost? Na první pohled ne, takže nezbyvá, než se na něj podívat podrobněji. Než se do toho ale pustíme, zkusme se zamyslet, jak – a zda vůbec – by takové dvojité zoubkování mohlo technicky vzniknout. K tomu potřebujeme vědět, jak vypadá příslušné perforační zařízení. Rámcový perforátor je součástí rotačního tiskového lisu a je umístěn za tiskovými válci a za válečky pro tisk data a čísla archu. Těmi prochází pruh papíru, který po vytištění barev dále probíhá perforátorem. Papír se pohybuje plynule a jeho rychlost je nastavitelná. Lis za hodinu vytiskne a operuje až 5 tisíc přepážkových archů, každý o délce cca 29 centimetrů, což odpovídá rychlosti posunu bezmála jeden a půl kilometru za hodinu – tedy velmi pomalé chůze (v rotačce ale všechno vypadá mnohem rychlejší). Na perforaci jednoho archu připadají zhruba tři čtvrti sekundy a kadenci úderů (jak by řekl poručík Troník) si můžete snadno představit, když namísto obvyklého *jedenadvacet* řeknete vícekrát za sebou jen *jednadva...* a pokaždé přitom bouchnete pěstí do stolu. Za tuto dobu se pás papíru pod perforátorem posune o délku archu, tedy zhruba o výšku běžného kancelářského

papíru. Protože jde o pohyb plynulý, musí mu být přizpůsobena konstrukce perforátoru. Ten je pohyblivý, na začátku operace dosedne na budoucí přepážkový arch a properforuje jej (konce razníků jsou zbroušeny mírně šikmo, takže papír prorážejí postupně, aby se rozložil překonávaný odpor) a opět se zvedne (razníky vyjedou z prosekнутých otvorů vzhůru) – přitom se po celou dobu pohybuje ve směru posunu pásu papíru, a nakonec se po zvednutí opět vrátí na výchozí pozici. Proti razníkům jsou otvory, jejichž hrany slouží jako břit, aby vyseknutá kolečka (konfety) měly rovný okraj. Konfety po vyseknutí propadnou do zásobníku, odkud jsou odsáty. Pohyb perforátoru je synchronizován s posunem papíru, při zastavení tiskové části stroje se rovněž zastaví.

Tím se dostáváme k otázce, zda vznik zkoumané dvojité perforace nemůže souviset se zastavením a opětovným spuštěním stroje. To je samozřejmě možné – jednou z příčin může být přetřetí pásu papíru, který je poté slepen a tisk pokračuje. Místo slepení by měla kontrola vyřadit, stejně jako archy s nestandardní perforací, které přitom mohou vzniknout. Pokud by tedy byl stroj zastaven bezprostředně po provedení perforace našeho archu, přetřetí pruh papíru popotážen zpět směrem k tiskovým válcům, aby mohl být slepen, a poté byl stroj včetně perforátoru opět spuštěn, mohl další úder perforátoru nahodile dosednout do už provedených otvorů svislé perforace. Tomuto závěru nasvědčuje fakt, že i když je druhá perforace posunuta pod první – a tedy při pohledu z boku (číslo je dole) **za** perforací standardní, z hlediska pohybu pásu papíru v rotačce musela by být provedena **dříve** (papír se posunuje zleva doprava). Abychom však nepředbíhali, vrátíme se k tomuto tématu v další kapitole.

A proč arch (pokud je pravý) nevyřadila kontrola? Podívejme, se, jak probíhala. Byla prováděna ručně a byla zaměřena na všechny vady, které mohly vzniknout v průběhu tisku a zoubkování. Prakticky to probíhalo tak, že pracovnice – byl jich až osm – si na začátku rozebraly vytištěné, perforované a z pásu papíru odříznuté archy a pečlivě je prohlížely. Každá přitom měla přiděleny archy z jiné části nákladu (bylo jich obvykle tisíc), aby se mohly vzájemně informovat, na jaké druhy závad je třeba dát obzvláštní pozor. Po tomto úvodním seznámení s jakostí a výměně poznatků byl zkontrolován celý náklad. Nevyřazení dvojitého zoubkování mohlo být důsledkem přehlédnutí (známky mají zelený okraj, v němž druhá perforace není tak výrazná), zvlášť pokud šlo o jediný arch s touto vadou. Mohlo jít ale také o přehmátnutí, kdy arch byl rozpoznán jako vadný, ale kontrolorka ho omylem položila na hromádku archů standardních, namísto hromádky určené ke skartování.

Ukázali jsme si, že dvojité zoubkování v rotačce WIFAG vzniknout mohlo, a popsali i jak (tuto část textu jsem konzultoval se zkušeným odborníkem na tisk známek Miroslavem Vondřichem). Nyní se vraťme k archu a podívejme se po důkazech, zda tomu tak skutečně bylo.

Arch pod lupou

Většina sběratelů, kteří se archem s dvojitou perforací zabývali, začalo jeho prohlídku vlevo nahore – jak jsme zvyklí číst. A zrovna tam mají otvory svislých perforačních řad kulatý tvar; v levém dolním rohu naproti tomu vidíme otvor jasně oválný. Další poškozování otvorů, způsobené dvojitým průchodem perforačního razníku, vidíme už ve druhé svislé řadě zleva, kde jsou některé otvory šikmo oválné, jiné jsou sice kruhové, ale v dolní části mají vykousonutí ve tvaru půlkruhu. Nejde však o vykousonutí resp. ovály takových rozměrů, aby vysvětlovaly posun vodorovných řad vůči otvorům rohovým, a právě to bylo příčinou, že většina odpovídajících považovala druhé zoubkování za padělané.

Řešení je však jednoduché – a všichni jsme ho měli celou dobu na očích (na ilustraci je dokonce výraznější, než na vlastním archu - dobře si ho všiml např. M. Malý). Jsou jím světlé „půlměsíčky“ pod perforačními otvory svislých řad, které na řadách vodorovných (s výjimkou rohů známek) chybějí. Dosedne-li razník na neproperforované místo, prosekne v něm kruhový otvor – to se stalo ve vodorovných řadách obou perforací. Dosedne-li však do místa proděravěného, a to v nepatrně posunutě poloze (což je případ řad svislých), neklade už papír dostatečný odpor, aby mohl být čistě proseknut, ale jeho okraj se ohne, razník jej zatlačí dolů, zhmoždí a přitom ztenčí, a při zpětném pohybu jej zase vytáhne ven. Na bílém papíru většiny známek bychom to pozorovali stěží, díky zelenému podtisku zkoumané známky je to však vidět dobře. A právě poloha těchto „půlměsíček“ dokládá, že jako první bylo provedeno dobře centrované zoubkování, pak byl papír popotažen zpět a jako druhé bylo provedeno zoubkování spodní. Kdyby papír nebyl popotažen zpět (a např. jen zůstal v perforátoru při přerušení tisku), muselo by jako první vzniknout zoubkování decentrované (dolní) a jako druhé správně centrované (horní) – a světlé půlměsíčky by se nacházely na horním okraji perforačních otvorů svislých řad, a nikoli na dolním.

Posunutý rohové otvory v dolních vodorovných řadách jsou tedy rovněž dvojitě – jejich horní část je tvořena úderem standardní perforace, zatímco polovina dolní byla provedena až druhým úderem, který však papír jen ohnul a nevysekl. V sousedství řad vodorovných pak jejich poloha na první pohled působí jako posunutá.

A ještě k nečistým otvorům - nejnápadnější je mezi první a druhou známkou: Ztupení okraje razníku či bříty protilehlého otvoru (nejčastěji však obojí, protože jedno způsobuje druhé – nárazem o sebe) je příčinou nedokonalého vyseknutí konfet, které pak drží za několik vláken a zůstávají v perforačním otvoru. V našem případě konfeta vydržela průchod dvou po sobě jdoucích razníků, z nichž každý ji vytáhl zase zpět. Zdánlivě chybějící přečnivající perforační otvor v pravém horním rohu archu je v obou řadách rovněž pouze zakryt nedokonale vyseknutou konfetou (razník byl navíc vyhnut dolů).

Závěrem

Z předchozí kapitoly je už asi každému jasné, že **dvojitá perforace je nepochybně pravá**. Ukázali jsme si proč a naznačili, jak k tomu mohlo dojít.

Příjemně nás překvapil počet dopisů a mailů, které jsme na toto téma od vás dostali, i kvalifikovanost řady úvah, které jste v nich uvedli. Nezáleží až tolik na tom, jestli jste odpověděli právně, nebo nesprávně; šlo o těžkou otázku a nás těší, že jste se jí vůbec zabývali. I v nesprávných odpovědích byly přitom často dobré postřehy a správné dílčí úvahy. Většina dopisů však byla natolik obsáhlá, že jsme je museli zkrátit a vybrat z nich jen nejpodstatnější pasáže.

Jak jsme slíbili, ze správných odpovědí jsme vylosovali jednu, jejimuž autorovi posíláme filatelistický dárek – svěží rohový soutisk známek 3 + 4 Kčs z nevydaného sešitku Čs. námořní plavba 1989. Je jím **Jaroslav Lidinský z Karlových Varů**. A protože přišlo nečekaně hodně odpovědí, rozhodli jsme se počet cen zdvojnásobit a druhou poslat autorovi nejobsáhlejšího příspěvku **Josefu Francovi z Kralup nad Vltavou**. Oběma gratulujeme! ■